



NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

EFOP-1.12.1-17-2017-00003

Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében

Helyzetfeltáró kutatások, felmérések a népesedési, társadalmi tendenciák kimutatása érdekében

A Kárpát-medencei magyarok kutatásának elméleti, gyakorlati és módszertani kérdései

Tanulmány

2018

SZÉCHENYI 2020



MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap



BEFECTETÉS A JÖVŐBE



NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

Készítette a Nemzetstratégiai Kutatóintézet az EFOP-1.12.1-17-2017-00003 „Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében” projekt keretében

Szerzők: Csata Zsombor, Kiss Tamás, Tózsér Anett, Borbély Mátyás, Kiss Dénes,
Schwarcz Gyöngyi

Szerkesztette: Csata Zsombor és Schwarcz Gyöngyi

Budapest, 2018. október



Tartalom

Bevezető	3
1. Másodlagos adatforrások	6
1.1 Területi statisztikai adatok.....	8
A szomszédos országokban elérhető területi adatok.....	8
A területi adatok szerepe a kutatásban.....	11
1.2 Népszámlálási adatok.....	12
A népszámlálási adatok szerepe a kutatásban.....	12
1.3 Nemzetközi felmérések adatai.....	15
EUROSTAT felmérések.....	15
Egyéb nemzetközi felmérések.....	17
A nemzetközi felmérések szerepe a kutatásban.....	19
1.4 Egyéb felmérések, adatbázisok.....	22
2. Adatelőállítás nagymintás kérdőíves adatfelvétellel	23
2.1 Az általános kutatási elképzelés bemutatása.....	23
2.2 A minta és a mintavételi eljárás.....	24
A minta területi leosztása.....	24
A mintavétel elméleti típusai kisebbségi népességek esetében.....	24
Alkalmazott mintavételi eljárás.....	26
2.3 A kérdőív tömbjeinek bemutatása.....	34
2.3.1 A külföldi magyarok gazdasági helyzete és a gazdaság szerveződésének etnikai vonatkozásai.....	34
2.3.2 Az életminőség és a jól-lét vizsgálata a külföldi magyarok körében.....	71
2.3.3 Kettős lakhelyre vonatkozó kérdések a Kárpát-medencei magyarok demográfiai előreszámításához.....	106
Irodalom	109
Mellékletek	127
1. sz. melléklet: A kérdőív tesztelés előtti változata.....	127
2. sz. melléklet: A kérdőív végső változata.....	127
3. sz. melléklet: Életminőség, társadalmi jóllét, nagymintás kutatások – összesítő táblázatok.....	127
4. sz. melléklet: Magyarországi és határon túli vizsgálatok a nemzeti identitásról – összesítő táblázat.....	127

Bevezető

A külhoni magyarság rendkívül fontos erőforrást képvisel a magyarság hosszú távú boldogulása szempontjából. A megmaradást leginkább biztosítani képes határon túli tömbök a határok mentén, illetve Székelyföldön található. A megoldást kereső szakpolitikák víziója, hogy e térségek magyar közellátásokkal való kiszolgálása történhet jórészt az anyaországból is, ahogy a külhoni magyarok gazdasági rendszerei (piacaik, vállalkozói hálózataik) is közvetlenül kapcsolódhatnak az anyaországi szerveződésekhez. A társadalmi felelősségvállalás jegyében az anyaországi és a külhoni rendszerek összekapcsolása kiterjedhetne akár a magyar nyelvű egészségügyi és szociális, továbbá oktatási (alap- és középfokú) ellátásra, a közlekedési és infokommunikációs rendszerekre, a gazdasági/üzleti szolgáltatásokra és infrastruktúrákra.

Ahhoz, hogy a még hiányzó hálózatokat létrehozassuk, a már meglévő rendszereket fejleszthessük, erősíthessük, fontos, hogy naprakész ismereteink legyenek a határainkon túl élő magyar népesség pontos társadalmi és gazdasági helyzetéről. A projekt keretében végzett kutatási tevékenységeink egyik fő célkitűzése tehát, hogy helyzetfeltáró kutatásokat, felméréseket végezzünk a népesedési, társadalmi tendenciák kimutatása érdekében, és ennek keretében kurrens és releváns ismereteket állítsunk elő a külhonban élő magyarok népesedési, társadalmi, gazdasági helyzetéről, pozícióiról, amelyek alapjául szolgálhatnak a szakpolitikai beavatkozások tervezéséhez. Valós helyzetük, állapotuk feltárásához, megértéséhez azonban nem elegendő a magyarországi népességgel összevetésben látni őket, fel kell tárunk viszonyukat a befogadó országok többségi társadalmához, az azokban a társadalmakban elfoglalt helyüket, pozícióikat is meg kell ismernünk, vagyis jobban meg kell értenünk a külhoni magyarok társadalom- és gazdaságszerveződési sajátosságait. Mindezek pontos ismerete ugyanis célzottabbá teheti a szakpolitikai beavatkozások tervezését és hatékonyabbá az együttműködéseket, amelyek eredménye végső soron Magyarországon hasznosul.

Kutatásunkban vizsgálni szándékozunk a külhoni magyarság helyi döntéshozói pozícióit, a demográfiai trendeket, a külhoni népesség egészségügyi és szociális helyzetét és állapotát, az általános társadalmi, gazdasági és infrastrukturális helyzetüket, beleértve ebbe a társadalomszerveződés sajátosságait és a társadalmi tőke állapotát körükben. Megvizsgáljuk jellemző identitáskonstrukcióikat, társadalmi konfliktusaikat, geopolitikai helyzetüket és pozícióikat és megpróbálkozunk az életminőség és a társadalmi jól-lét terén is összehasonlító vizsgálatokat végezni.

A külhoni magyarság népesedési, demográfiai folyamatai viszonylag jól feltárt témának számítanak a legtöbb szomszédos (uniós tag)államban, ám a külhoni magyarság általános társadalmi mutatóiról (iskolázottsági, képzettségi adatok, egészségügyi és



szociális helyzet, szegénységi ráta, foglalkoztatottság, munkanélküliség, társadalmi rétegződés stb.) és gazdasági teljesítményéről, teljesítőképességéről nem rendelkezünk részletes és mélyreható ismeretekkel egyik szomszédos állam területéről sem. Ennek legfőbb oka abban rejlik, hogy mint ahogy Magyarországon, a környező országokban sem „címkézik” etnikailag a hivatalosnak tekinthető társadalmi-gazdasági mutatószámokat, vagyis nem kapcsolják össze nyilvánosan az etnikai adatokat más társadalom- és gazdaságstatisztikai adatokkal. Így nehéz a környező országokban élő magyarság valós társadalmi folyamatairól és gazdasági teljesítőképességéről pontos és hiteles adatokat szerezni és ezek alapján átfogó képet kialakítani. Az adathiány abból is fakad, hogy alacsony területi szintekre, vagyis a települési szintre, nem állnak rendelkezésre nyilvánosan hozzáférhető adatok, pedig ezek segítségével legalább a külföldi magyarság nagy tömbökben élő részéről átfogó társadalmi-gazdasági képet lehetne felrajzolni.

A hozzáférési és rendelkezésre állási problémákból fakadó adathiány kiküszöbölésére tűzte ki kutatásunk azt a célt, hogy a kutatás fő témáihoz és vizsgálati kérdéseikhez kapcsolódóan megpróbálkozzunk Kárpát-medencei magyar adatbázisok összeállításával. Ezek az adatbázisok már önmagukban – minden hozzájuk kapcsolódó vagy ezeken alapuló elemzés nélkül – is komoly, előremutató és hiánypótló tudományos eredménynek tekinthetők. Létrehozásukkal olyan releváns adatokon alapuló, mélyreható elemzések végezhetőek el a külföldi magyarság társadalmi és gazdasági folyamatairól, amelyek pontos képet tudnak felrajzolni a Kárpát-medencei magyarság jelenlegi helyzetéről össznemzeti szempontból és a környező országok többségi társadalmihoz viszonyítva egyaránt. Ilyen típusú, összehangolt adatbázisokon nyugvó, magyar-magyar, valamint magyar és többségi nemzeti összevetéseken alapuló tudományos eredmények előállítására – éppen az adatok hozzáférési és rendelkezésre állási problémáiból fakadóan – még egyik tudományos műhelynek sem volt lehetősége a Kárpát-medencében. Így kutatásunknak mind az adatelőállítási tevékenysége, mind a későbbiekben hozzákapcsolódó elemzési munkálatai egyedülálló és hiánypótló tudományos tevékenységként könyvelhetőek el. A projekt jelen szakaszában a kutatás első lépcsőjénél, vagyis az adatbázisok összeállításánál tartunk, ezért jelem elemzés ennek a tevékenységnek a szakmai-módszertani bemutatásán alapszik.

Az adatbázisok előállításához alapvetően két lehetőség áll rendelkezésünkre. Egyfelől extenzív/kiterjedt adatgyűjtésbe kezdünk és előre meghatározott célok mentén, azonos módszertant követve begyűjtünk már létező, hivatalos statisztikai és adminisztratív adatokat, elvégezzük ezek összehangolását és elemzését. Fontos szempontunk, hogy ahol és amennyiben lehet, etnikai változóval ellátott adatokat szerezzünk be a lehető legtöbb témában. A másodlagos adatforrások összegyűjtésének és feldolgozásának módszertanát és eszközeit, eljárásait mutatja be a tanulmány első fejezete.

Az adathiány kiküszöbölésére rendelkezésre álló másik lehetőségünk, hogy empirikus kutatás keretében mi magunk állítunk elő adatokat. Az átfogó, minden külföldi területre



kiterjedő és az érvényességhez szükséges kellőképpen nagy elemszámú minta előállításához a survey, vagyis a kérdőíves adatfelvétel kínálkozik a leghatékonyabb eszköznek. Ezért a projekt keretében elvégzünk egy 3200 főre kiterjedő, Romániában, Szlovákiában, Szerbiában és Ukrajnában megkérdezendő, a külföldi magyar közösségekre reprezentatív kérdőíves adatgyűjtést, ennek a munkának egyes vetületeit mutatja be a tanulmány második fejezete. Tárgyaljuk azokat a módszertani megfontolásokat, amelyeken az adatgyűjtés érvényességét biztosítani hivatott mintavételi eljárás alapul, valamint a vizsgálandó területeket, témákat, bemutatva a meghatározásukban, lehatárolásukban segítséget nyújtó tudományos megfontolásokat.

A Kárpát-medencei magyar adatbázisoknak természetesen a magyarországi adatok is szerves részét képezik, ezért a másodlagos adatok összegyűjtésénél külön feladatnak számít az adatok összehangolása az összehasonlíthatóság érdekében. A kérdőíves adatgyűjtést pedig 2019 elején Magyarországon is elvégezzük egy részben módosított kérdőívvel, amelyből alapvetően a gazdaság etnikai szerveződésére vonatkozó mutatók maradnak majd ki.

A tanulmány mellékleteként csatoljuk az összeállított kérdőív első, próbaváltozatát, valamint a végleges, jelen tanulmány összeállításának idején zajló adatfelvétel során használt változatot. Bár a kérdőív mindkét változata elkészült a négy különböző országra aktualizált alváltozatokban, amelyekben a válaszlehetőségeket az egyedi, országra jellemző sajátosságokhoz igazítottuk például a pénznem, iskolarendszer, kereseti viszonyok stb. esetében, jelen tanulmányhoz terjedelmi okok miatt mindkét verziónak kizárólag az erdélyi változatát csatoljuk.